

Het mag gerust een stuk concreter

PATRICK STOUTHUYSEN

1.

Het einde van de ideologieën of, om het modieuzer te zeggen, de 'grote verhalen', is duidelijk nog niet voor morgen. Integendeel. Politieke partijen lijken vandaag om de haverklap congressen te organiseren waarop over de beginselen moet worden gediscussieerd. Blijkbaar ontsnapt ook Agalev niet aan die trend.

Op haar ideologisch congres zal de groene partij Agalev zich onder meer laten inspireren door de tekst 'van restauratie tot vernieuwd burgerschap', van de hand van Jan Mertens. Het is een best interessante tekst, een bevattelijke synthese van de recente literatuur, die niet zou misstaan in een tijdschrift voor politieke filosofie. Het gaat evenwel om een document dat als discussienota moet dienen voor een politiek congres. Het is in functie daarvan dat ik de tekst zal beoordelen.

Er zijn drie dingen waarop ik wil ingaan. Eén, de diagnose die wordt gesteld. Twee, de verhouding tot de dagelijkse politieke praktijk. Drie, de 'dubbele democratisering' die in de tekst wordt bepleit.

2.

Vooreerst de diagnose. De tekst leunt sterk op auteurs als Giddens, Beck en Held. Dat zijn niet de minsten. Ze behoren tot de meest geciteerde hedendaagse sociale wetenschappers. Het gaat om auteurs die in staat zijn een heel vakgebied te overschouwen, syntheses te maken en op basis daarvan ook normatieve uitspraken te doen. Dat is niet niets. Het gaat evenwel om een literatuur die grotendeels hypothetisch is. Het gaat om het exploreren van maatschappelijke trends en het in kaart brengen van veronderstelde ontwikkelingen.

Of wat auteurs als Giddens, Beck en Held beweren ook allemaal met feiten kan worden onderbouwd, is een andere kwestie. Dat geldt zeer zeker ook voor andere cruciale gedachten die de auteur van deze tekst zich eigen maakt. De 'verplaatsing van de politiek', de 'globalisering', het verwachte 'einde van de natiestaat'. Over elk van deze thema's wordt in de vakbladen druk gepolemiseerd. Naar mijn aanvoelen lijkt het bewijsmateriaal op dit moment trouwens veeleer de sceptici gelijk te geven. Dat lijkt me dan ook niet zo'n

betrouwbare basis om een heel verhaal over burgerschap op te steunen.

3.

De grote afstand tot de politieke praktijk, dan. Je kunt je de vraag stellen wat een politieke partij heeft aan beginselen of programma's. Als het goed is, erg veel. Beginselen kunnen de dagelijkse politiek inspireren. Ze kunnen zin en betekenis geven aan het vaak saaie, weinig directe resultaten opleverende militantenwerk. Ze kunnen een leidraad vormen in de doolhof van de concrete actualiteit.

Hetzelfde geldt voor een programma, dat van die beginselen wordt afgeleid. Een partijprogramma kan houvast geven, kan als een kompas fungeren. Op basis van een goed programma kan een partij standpunten bepalen in de talloze concrete dossiers die voortdurend komen aangewaaid.

In een goed functionerende partij liggen die algemene beginselen, de programma's en de concrete dagelijkse politiek in elkaars verlengde. De concrete standpunten die de partij inneemt, vormen als het ware evenzovele stapjes in de richting van de realisatie van het partijprogramma. Dat programma draagt op zijn beurt dan weer bij tot de verwezenlijking van de fundamentele basisbeginselen waar de partij voor staat.

Dat is de theorie. In de praktijk kunnen de dagelijkse politiek, de partijprogramma's en de algemene beginselen erg ver en los van elkaar komen te staan. Dat was bijvoorbeeld zo bij de socialistische partijen die, bij het begin van deze eeuw, deel uitmaakten van de Tweede Internationale. De partijen hadden een heel algemeen doel – een socialistische samenleving – dat, begrijpelijk, erg vaag

bleef. Daarnaast werden om de zoveel tijd partijprogramma's aangenomen waarin, evenmin weinig concreet, plannen werden uitgetekend voor een eveneens verre toekomst, waarin de socialisten het voor het zeggen zouden hebben.

Over die beginselen en programma's werden bibliotheken vol geschreven. De knapste koppen discussieerden er met elkaar over. Het debat was van hoog, haast academisch niveau. Het had evenwel zo goed als niets te maken met de dagelijkse politieke strijd van die socialistische partijen voor de concrete lotsverbetering van de werkende klasse.

Dat was een behoorlijk schizofrene situatie. In de praktijk werd men steeds meer opgeslorpt door het politieke werk in parlementen, in lokale besturen, in allerhande vertegenwoordigende organen. Daarover hadden de programma's vrijwel niets te zeggen. Meer nog: de concrete hervormingen die, onder druk van de socialisten, werden gerealiseerd, stonden haaks op dat programma en op de algemene beginselen. Die gingen immers nog steeds uit van de onvermijdelijke ondergang van het vermaledijde kapitalistisch systeem. Vanuit dat perspectief waren hervormingen onmogelijk en dus zinloos.

Dat gaf grote problemen. Voor de praktijkmensen werden beginselen en programma's steeds meer 'theorie'. Mooie maar vrijblijvende idealen, waar je in je dagelijkse militantenwerk niets aan had. Die hooguit op 1 mei even van onder het stof werden gehaald.

Ik vrees dat het vandaag met de groene partijen dezelfde kant uitgaat. Er bestaat een grote en misschien zelfs groeiende kloof tussen groene denkers en doeners. Het groene denken over

mens en samenleving bereikt opmerkelijke hoogten. Er worden indrukwekkende fundamentele analyses gemaakt. Er worden prikkelende theoretische alternatieven uitgetekend. Op hoog abstractieniveau. Dat is nuttig en nodig. Maar niet voldoende.

Immers, terzelfdertijd timmeren de groene doeners aan de weg. Groene gemeenteraadsleden proberen steden en dorpen weer leefbaar te maken. Groene parlementsleden proberen, binnen de kaders van wat mogelijk is, het beleid bij te sturen.

Waar moeten die groene doeners hun inspiratie en hun leidraad vinden? Ik vrees dat ze weinig of niets hebben aan wat vandaag door groene politieke filosofen wordt bedacht. Ook aan deze tekst hebben ze niet veel. Daarvoor is hij te abstract, te zeer gericht op een wel erg lange termijn.

Deze tekst behoeft operationalisering, vertaling naar de praktijk. Immers, er is ontegensprekelijk behoefte aan reflectie. Ik kan mij voorstellen dat een groen gemeenteraadslid best wat houvast kan gebruiken wanneer het om concrete kwesties gaat die met burgerschap hebben te maken.

Neem nu een concept als 'kosmopolitische democratie'. Dat spreekt ongetwijfeld tot de verbeelding. Maar heb je er ook iets aan als groen politicus, als het gaat om concrete dossiers als de bevoegdheden van Vlaamse en federale overheden, of de uitbreiding van de Europese Unie?

De tekst beweegt zich op zo'n niveau van abstractie dat hij vrijblijvend dreigt te worden. Als de vernieuwde notie van burgerschap, die in deze tekst wordt be-

pleit, niet wordt vertaald naar de concrete beleidsdossiers, waar groene politiek in de praktijk mee te maken heeft, dan blijft het een louter academische oefening. En dat was vermoedelijk niet de bedoeling.

4.

Vernieuwd burgerschap impliceert ook, aldus de tekst, dat de representatieve democratie wordt uitgebreid. Daarvoor worden nieuwe instrumenten bedacht. De auteur merkt zelf op dat, in de praktijk, de deelname van mensen met een lage opleiding of uit lage sociale klassen aan die nieuwe vormen van democratie tegenvalt. Dat is een correcte en heel erg belangrijke vaststelling.

Veel van de voorstellen tot activering van ons democratisch bestel, die vandaag in het verlengde van de 'nieuwe politieke cultuur' worden gelanceerd, verliezen die vaststelling uit het oog. Hoe meer politieke participatie van de betrokkenen vergt, hoe lager de deelname. In de praktijk merk je dat referenda en volksinitiatieven, net als andere vormen van directe politieke participatie, vrij snel een onderonsje vormen van de beter opgeleiden, of van diegenen die, om welke reden dan ook, zich meer bij de zaak betrokken voelen.

Een partij als Agalev is goed geplaatst om dat te weten. Die partij experimenteerde als eerste met verregaande interne basisdemocratie. Het resultaat was dat de partij een, in verhouding tot het kiespubliek, heel erg beperkt leden-tal overhield. Militeren in Agalev kostte ontzaglijk veel tijd en energie. Vergader-tijgers voelden zich in hun element en trokken het laken naar zich toe.

Uit die ervaring moet worden geleerd. Zeker omdat in deze tekst wordt

gepleit voor een democratisering van heel wat maatschappelijke sferen die vandaag buiten de klassieke politiek vallen. Wat je je daar concreet moet bij voorstellen, is trouwens ook nog maar de vraag, daarover zo meteen meer.

Alleszins: nieuwe mogelijkheden tot participatie houden ook het risico in dat je nieuwe ongelijkheden in het leven roept. Daar kun je het best rekening mee houden. Dat geldt zeker voor een groene partij, die per definitie staat voor alles wat zwak en weerloos is. Uitbreiding van de representatieve democratie mag immers niet betekenen dat je het gewicht van de beter opgeleiden, de beter gesitueerden of de meer gemotiveerden groter maakt.

5.

De tekst neemt de stelling over dat er vandaag een 'verplaatsing' van de politiek plaatsvindt. Ook buiten de klassieke politieke fora worden in groeiende mate beslissingen genomen die een rechtstreekse en vaak diepgaande impact op het privéleven van mensen hebben. Die beslissingen komen tot stand zonder dat er een of andere vorm van democratische controle bestaat.

Concreet wordt, in navolging van Luc Huyse, een uitbreiding van de democratie naar het bedrijfsleven, het wetenschappelijk onderzoek, de magistratuur en de media bepleit.

De vraag is wat je je daar concreet moet bij voorstellen. Hoe ga je bijvoorbeeld de magistratuur of de media democratiseren? Ga je rechters laten verkiezen? Ga je op basis van meerderheidsbeslissingen bepalen wat op een bepaald moment nieuws moet worden? Moet het parlement vastleggen wat de speerpunten van het wetenschappelijk

onderzoek worden? Dat kan, zo neem ik aan, niet de bedoeling zijn.

Wat dan wel? Ik vrees dat daaromtrent nog heel wat denkwerk moet worden verricht. Het idee van 'institutioneel burgerschap', dat als een concreet voorstel wordt beschreven, overtuigt geenszins. Het idee is leuk: functionarissen blijven, ook binnen het verband van hun eigen organisatie, lid van de grote gemeenschap der burgers. Ook onder hun werktijd kunnen ze oog hebben voor het instandhouden van de politieke gemeenschap en voor de bescherming van de medeburgers.

De voorbeelden van wat dat in de praktijk impliceert zijn minder leuk. De uitbreiding van de werkingssfeer van een aantal grondrechten bijvoorbeeld. Werknemers die tijdens hun werktijd politieke activiteiten ontplooiën. Is dat echt wat we willen? De loketbediende die je te woord staat met een badge van het Vlaams Blok op de revers. De postbode die, omdat hij diep christelijk is, weigert publicaties te verspreiden die hij aanstootgevend vindt.

Het democratiseren van meer maatschappelijke sferen klinkt erg nastrevenswaardig. Van democratie kunnen we immers nooit genoeg hebben, zo lijkt het althans. Als het resultaat evenwel is dat je als burger door de gemeenschap ter verantwoording kunt worden geroepen voor elke daad die je stelt, in welke levenssfeer dan ook, dan hebben we een probleem. Dan sta je niet ver meer van de dictatuur van de meerderheid, van het totalitarisme van de politiek-correcten of weldenkenden.

De klassieke liberale opvatting van de democratie is er een waar heel nadrukkelijk de reikwijdte en grenzen van

de instellingen worden vastgelegd. Ook van de democratisch verkozen instellingen. Een groen burgerschapsmodel staat, soms terecht, kritisch tegenover dat liberale model. Niettemin kunnen de groene denkers het best ook de liberale klassiekers herlezen, vooral daar waar die het hebben over de macht van de meerderheid.

Patrick Stouthuysen is verbonden als wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor Politicologie aan de Vrije Universiteit Brussel.